

הראש כנבוט

או

אחת-עשרה סיבות טובות להוציא את משחק הכדורגל מבתי-הספר היסודיים

יפתח שילוני

כדורגל, ללא ספק המשחק הפופולארי בעולם, אינו אהוד בקרב מחנכי ולדורף, שלעתים אף אוסרים על משחקו בין כתלי בית הספר. מדוע? יפתח שילוני, מחנך בביה"ס, פותח לנו צוהר לדיון

הזה היה חשוב לנו מאוד לגבש לעצמנו את ההבנה, אילו משחקים אנו מעוניינים להציע לילדים לשחק במקום הכדורגל.

נקודת המוצא לדיון הייתה שאנו רואים במשחק גורם חשוב מאוד להתפתחותם של הילדים, הן ברמת משחק חופשי ומתנסה בהפסקות, והן כמשחק מונחה ומפוקח על-ידי מורה לחינוך גופני או מחנך.

את דיוננו פתחנו דווקא בשאלה "מה טוב במשחק הכדורגל?" שוחחנו על ההתלהבות והנוסטלגיה שהוא מביא לילדים המשחקים בו; הכדורגל המפותח שאנו מכירים כיום הוא מעין גלגול של משחק הכדורגל השכונתי והרב-גילי שבו הבוגרים חונכים את הצעירים, ומהווה זירת חברים. הזכרנו גם את האיכות הקבוצתית - הכדורגל מאפשר למספר רב של ילדים להשתתף בכל משחק, ואת האהדה הרבה שהוא זוכה לה בעולם, שיכולה להוות נקודת פתיחה לדיון בנושאים אחרים.

עם זאת, כמו בדבריו של שייקה לוי, במערכון שיצא לאוויר העולם כארבעים שנים קודם לכן, גם אנחנו חשנו אי-נוחות רבה מכך ש"כל מה שיש היום לנוער לעשות זה לחשוב על כדורגל". לפיכך

"באמת לא פעם אני שואל את עצמי "עדי מתי?" לאן נגיע, אם כל מה שיש היום לנוער לעשות זה לחשוב על כדורגל? במקום שבחור ייקח את עצמו בידיים, יחשוב על עתידו ברצינות, ילך לעשות איזה משהו מועיל, משהו גברי, אולי איזה קורס לאחיות, הוא חושב על כדורגל..."

הגשש החוור, "אופסייד סטורי", 1974. כתיבה ובימוי: אפרים קישון ויוסי בנאי

ל

פני כשנה התכנסנו, מורי ומחנכי בית הספר ולדורף היסודי "שיבולים" בנס ציונה, לסדרת מפגשים במסגרתם דנו במשחקים שראוי שילדים ישחקו בהם בהפסקות. לכאורה, מדובר בצעד טוטליטרי, שנועד "להיכנס לחייהם" של הילדים, ושאינו מאפשר להם להתפתח באופן חופשי. ואולם, הדברים שצפו ועלו בשיחותינו היו מרתקים ומשמעותיים, עד שבסופו של הדיון החלטנו לנקוט בצעד חריג, ולאסור את משחק הכדורגל בתחומי בית הספר. לצד הצעד

נבחרות כדורגל לאומיות זוכות באליפויות העולם. זהו כמעט כל המבחר. כמעט ואין זכר למשחקי ספורט אחרים או לקבוצות אחרות.

גם משחקי חברה "שקטים" נסובים סביב הכדורגל, והמוביל בהם הוא הרעה החולה של קלפי הכדורגל ("ה"סופרגול"). אם בעבר אספו הילדים אוספים נכבדים של בולים, עטיפות מסטיק, ועוד, הרי שכיום התנקזו האוספים לקלפי כדורגל: עיסוק עונתי קצר-מועד, המתוזמן היטב על ידי חברה מסחרית.

לתרבות, לאמנות וליצירה אחרת כלל אין מקום בשיח הזה.

תרבות זו משועתקת במלואה לתוך בתי הספר: נסו לתת לילדים (ובעיקר לבנים) כדורגל, או לחילופין הציעו להם בחירה חופשית של משחק אחר: סביר להניח שהם לעולם לא ישתעממו מהכדורגל ויבחרו במשחק אחר; סביר להניח שלא ירצו מיוזמתם לעסוק באף פעילות אחרת.

הכדורגל משטח את השקפת העולם, ו"צובע" את העולם בצבעים אחידים

ילדים הם יצורים טוטאליים. די לראות ילד קטן צוהל מאושר. הדבר ניכר לא רק בפניו הצוחקים, אלא בכל איברי גופו. כאשר ילדים פוגשים דבר-מה חדש או מיוחד, הם חווים אותו בעוצמה רבה, ולעתים קרובות מזדהים אתו הזדהות מלאה.

כך קורה במפגש של הילדים עם הכדורגל: המכנה המשותף הנמוך ביותר משתלט על החוויה, וזהו הצבע. מדי הקבוצות, הדבר הבולט ביותר עבור חוש הראיה, הופך להיות חזות הכול: יותר ממהלך המשחק ומן המהלכים האתלטיים.

דבר המחזק את המגמה הזאת הוא תופעת היעדר הנאמנות של שחקנים לקבוצתם לאורך זמן. שחקנים מקצועיים ילכו כמעט תמיד למקום שבו מציעים להם שכר גבוה יותר. שני הדברים הקבועים היחידים בקבוצת הכדורגל האהודה הוא, למעשה, שם הקבוצה וצבע המדים. ואמנם, שירי האוהדים בתקופתנו מוקדשים לצבע הקבוצה.

התכנסנו ודנו בדברים לעמקם. חשוב לי לציין שבמאמרי זה אינני מתיימר לייצג את חבריי, אלא רק להביא את רוח הדברים. להלן אחת-עשרה סיבות למה החלטנו לאסור על משחק הכדורגל בבית הספר.

כדורגל הוא משחק הרבה פחות קבוצתי ממה שחושבים

התבוננות במשחק הכדורגל, במיוחד בזה של ילדים צעירים, מראה כי המרכיב הקבוצתי בו חלש ביחס לענפי ספורט קבוצתיים אחרים. במשחקים כגון כדוריד, כדורעף, מחנניים ורוגבי לא ניתן לבצע אף מהלך ללא שיתוף פעולה של מספר שחקנים. בכדורגל (וגם בכדורסל), שחקן מוכשר במיוחד יכול לבדו, או כמעט לבדו, לעקוף במהלכים וירטואוזיים את שחקני הקבוצה היריבה ולהבקיע שער בעצמו. התוצאה היא שבמשחק הכדורגל מחוזקים מאוד החזקים, ונחלשים החלשים. האחרונים יידחקו לצד, או לעמדות "שוליות" כגון מגן או שוער, ולעתים קרובות יימנעו מן המשחק. דבר זה נדיר יותר במשחקים כגון "תופסת" או מחבואים", שבהם יכול גם ילד חלש למצוא את מקומו.

תרבות הכדורגל מדכאת כל דבר אחר בסביבתה

אני מביט אל העולם ורואה כדורגל. אני פותח את הטלוויזיה הרב-ערוצית בבית הורי ורואה ארבעה ערוצי כדורגל המשדרים בו-זמנית, לצד ערוץ נוסף המשדר את כל יתר ענפי הספורט. המצב דומה ברדיו, בעיתונות הכתובה ובאינטרנט.

בשווקים ובחנויות הספורט: בשורה הראשונה, השנייה והשלישית – בגדי כדורגל, נעלי כדורגל, קלמרי כדורגל, משחות-שיניים כדורגל, והיד עוד נטויה.

גם בעולם הכדורגל עצמו המבחר מצומצם: הכסף מדבר, והחזקים זוכים בכל. שלוש-ארבע קבוצות שולטות בליגת העל הישראלית; שלוש-ארבע קבוצות מספרד ואנגליה שולטות באירופה; שלוש-ארבע

עולם הכדורגל חודר לעומק הווייתם של הילדים והילדות: רבים מאד מהם רואים את הצבע האדום או הצהוב, ומבלי משים פולטים: "הפועל" או "מכבי", ולא, למשל, "כלנית" או "חרצית". שילוב צבעים של אדום וכחול שתביא המורה למלאכה תגרור באופן אוטומטי את ההערה "ברצלונה", וכן הלאה.

הילדים כבר אינם מזהים את הצבעים – פאר היצירה של עולם הטבע – עם הפרחים, הפרפרים והציפורים, אלא עם הכדורגל. עם השטחת אופן ההתבוננות בעולם, נעלמות אט אט גם הפליאה והחדווה – מן הטבע וממעשי האדם. את מקומן תופסות בדרך כלל האדישות והציניות.

חוויות חיים שכאלה במהלך שנות הילדות כמעט ואינן ניתנות לשינוי בבגרות. האם ילדים שיחונכו להערצת הכדורגל, אפילו אם רק לחוויית הצבע ה"בלתי מזיקה", יהיו בין הנלחמים על הגנת ערכי הטבע והסביבה?

משחק הכדורגל מושך למטה

הכדורגל הוא משחק המשוחק על הארץ. לשם כך הילדים מתבוננים ומכוונים את פעילותם כל העת כלפי מטה. הדבר דומה להתנהגות של רוב בעלי החיים, הקשורים מאוד אל האדמה: כמקור חייהם וכמקום שבו הם תרים אחרי מזון.

אנחנו מתבוננים בילדים ומבחינים שגם אחרי המשחק רבים מהם ממשיכים להביט מטה, ואינם מישירים מבט אל החבר או אל המבוגר. הם ממשיכים לתור בעיניהם אחרי הכדור ואולי עוד רואים אותו בעיני רוחם.

משלים את הפעילות ה"ארצית" הזו גם המשחק בקלפי הכדורגל, אשר הפך למשחק ה"שקט" הדומיננטי בקרב בנים. גם משחק זה רווי בתנועות אגרסיביות. גם הוא מושך למטה, אל הארץ. ילדים רבים המשחקים בקלפים הופכים לאובססיביים. הם מאמנים את עצמם בכל זמן ומקום בהפיכת קלפים; בהעדר קלפים הם עושים זאת מול פיסות נייר, עלי שלכת, ואפילו קלפים מדומיינים.

אם ברצוננו לסייע לילדים להתגשם בעולם ולחוות בו לא רק את הארצי והגשמי, אלא גם את האמנותי, הרגשי והרוחי, נוכל לסייע להם אם נכוון אותם אל משחקים שבהם השחקנים פועלים בתנוחות זקופות יותר, כגון כדורסל וכדורעף, כדור נוצה ואתלטיקה.

כדורגל הוא משחק מחמם מדי

אחד האתגרים הגדולים ביותר עבור מחנכים הוא המעבר מההפסקה אל השיעור הבא. מן הידועות בקרב המורים היא שזמן ממושך לאחר ההפסקה הגדולה הוא "זמן מבזבז", בשל הצורך להרגיע את הילדים ולכוון אותם לפעילות כיתתית. תפקידה של ההפסקה היא אכן לאפשר לילדים לנוע, לרוץ, לשחק וליהנות, אולם משחקים מהירים ופיזיים מדי מחזירים אותם לכיתות חמים מדי. כל מחנך מכיר ילדים "לוהטים" ובעלי "הילת חום" סביבם בשוכם מן ההפסקה, ואת אלה במיוחד יש קושי גדול לצנן ולהכניס שוב לפעילות שקטה בכיתה.

הצעת משחקים רגועים יותר יכולה לסייע בוויסות החום של הילדים בשוכם מן ההפסקות.

הכדורגל מפריד מוקדם מדי בין בנות לבנים

ילדים בגילים צעירים יש נטייה בריאה לשחק יחדיו. המגדר אינו מהווה תפקיד משמעותי במשחקים בגילאים הצעירים. הילדים זקוקים אז למגע, לתנועה ולמשחק חברתי חסר כללים מוגדרים. אלה יכולים להתממש במשחקי תופסת או מחבואים קבוצתיים, משחקים שבהם סוגיית המגדר היא שולית. בעבודה נכונה ניתן לאפשר משחק משותף לבנות ולבנים אפילו עד כיתה ד', אז מתחילה הפרדה טבעית בין הבנות לבנים.

ניתן להבחין שכאשר מניחים לילדים לשחק בכדורגל כאוות נפשם, מיד פורשות הבנות אל הצד

הכדורגל הוא ספורט בעל הקשרים צבאיים או הקשרים מיניים בוטים

השפה מעצבת מציאות, והכדורגל עטוף במלל. שידור משחק כדורגל הוא אירוע ויזואלי, המלווה בפרשנות אנושית רציפה. המינוח הלשוני האופף את הכדורגל מזוהה עם שפה צבאית ומינוח מיני בוטה. המחקר הסוציולוגי, ובייחוד המחקר הפמיניסטי, מצביע על הקשרים לשוניים זהים בין תרבות צבאית לבין יחסים מיניים בין בני אדם. מונחים כגון כיבוש, חדירה, דפיקה, תקיעה וכיוצא באלה נפוצים מאוד, הן בשיח הצבאי והן בשיח המיני. השיח סביב הכדורגל משתמש במינוח דומה ("לכבוש שער").

הכדורגל הוא ענף ספורט גברי כמעט לחלוטין, והשימוש במינוח הזה סביבו "נודד" אל העיסוק ביחסים ובמיניות. כך, ללא כוונת מכוון, הופך הכדורגל למשחק המחזק מגמות מיליטנטיות ופטריארכליות כאחד. הפופולאריות של המשחק מחזקת את השיח הבוטה במקום להחליש אותו, והופכת את מלאכת החינוך לשלום ולשוויון מגדרי למורכבת בהרבה.

הכדורגל מחובר לעולם הכסף

למעשה, הכדורגל הוא אחד הביטויים המובהקים ביותר לכסף המנהל את העולם. הכסף הגדול, שמעשיר את העשירים ומרושש את העניים, נמצא בכדורגל. שחקני הקבוצות הגדולות משתכרים סכומים בלתי-נתפסים. גם זכויות השידור וחוזי הפרסום מגלגלים סכומי עתק.

במציאות הנוכחית, "העולם" מעריך את שחקני הכדורגל לא רק על-פי ביצועיהם הספורטיביים, אלא גם בהתאם לסכומי הכסף שהם מרוויחים. לא די

(להוציא בת אחת או שתיים), ומשחקות במשחקים משלהן. הניסיון מלמד כי לאחר שהבנים והבנות "נפרדו", קשה ביותר להחזירם למשחק ולעבודה משותפת גם בשנים הבאות.

ילדים צעירים אינם יכולים לשאת הפסד

חלק מן ההתפתחות המוסרית של האדם עוברת דרך היכולת לצאת מן הצרכים והמאוויים האישיים אל העולם החברתי שבו ההבנה וההכרה בצרכי הזולת מהוות קו מנחה לפעילותו של האדם המוסרי. במשחקים תחרותיים, ובהם הכדורגל, ההנאה מן המשחק היא לעתים שולית לתחרותיות ולניצחון. משחקים אלה הם משחקי סכום אפס: נצחנו של האחד הוא ההפסד של השני. בעולם המבוגרים, הדברים מלווים במשכורות שמנות ובמענקים, ואילו בעולם הילדים נעדר הכסף, וכל שנותרים הם התהילה והכבוד אל מול ההפסד וההשפלה. התהילה מחד וההשפלה מאידך הן רגשות שמבוגרים מתקשים להכיל, קל וחומר ילדים.

ואכן, כבר בקרב ילדים צעירים מאד ניתן לשמוע שירי הלל לקבוצה המנצחת, לצד שירי זלזול כלפי המפסידים. אם המבוגרים יכולים להכיל את הדבר (וגם הם לא תמיד), הרי שילדים נמצאים כל-כולם בחוויה הרגעית: בגוף ובנפש. וכך, ילדים הנושאים עמם תחושת הפסד ועלבון מן ההפסקה, לוקחים אתם את התחושה גם אל הכיתה, ומתקשים להשתחרר ממנה במשך זמן ארוך. אצל ילדים מסוימים, חוויית ההפסד במשחק "צובעת" את היום כולו, ואינה מאפשרת להם להשתחרר ולעסוק בדברים אחרים.

מאידך, אפשר להתבונן במשחקי ה"תופסת" למיניהם, המתאימים מאוד לתלמידי הכיתות הנמוכות בשל הכאוטיות שבהם, ובשל כך שאין בהם התחלה או סוף, ומנצחים או מפסידים. בתופסת יש רק חדווה.

לשחקן שיצטיין במשחקו; הוא חייב להציג את עצמו כמי שזוכה לשכר גבוה ולחוזי פרסום כדי להשלים את תדמית הצלחתו בעולם. מכאן נובע גם המסר ההפוך: הספורט לבדו אינו מספיק, והספורטאי המשתכר שזכר ממוצע בלבד אינו נתפס כספורטאי שלם.

הכסף אינו מעניינם של הילדים, בוודאי לא הכסף הגדול. הם זקוקים להתנסות ראשונה ובסיסית ביותר בכסף; להבין מה הם צריכים ויכולים להשיג במשאביהם המוגבלים. הסכומים האדירים המתגלגלים בעולם הכדורגל הם סכומים בלתי מובנים גם לאדם מבוגר, כל שכן לילד. ולכן בריא לילדים למעט להיחשף אליהם ולהימנע מלעסוק בהם.

הכסף הגדול משחית, לטעמי, את הנפש. די להיזכר בפרשיות הנחשפות חדשות לבקרים על אודות קשרי הון-שלטון וכדורגל, שלמוני-שוחד תמורת אירוח טורנירים והטיית משחקים על ידי שחקנים ושופטים. היבט נוסף של השחתת הנפש בעקבות כסף גדול הוא עולם ההימורים – החוקיים והבלתי חוקיים – הצמוד לעולם הכדורגל, ואשר משמש הלכה למעשה כאחד הכוחות המניעים שלו.

הכדורגל מפתח הערצה בגיל מוקדם מדי

כפי שהכדורגל כענף ספורט מטיל צל כבד על כל ענפי הספורט האחרים, וכמעט מבטל אותם לחלוטין, הרי שהדבר נכון גם בתוך הענף עצמו, לא רק ברמת הקבוצות, אלא גם ברמת השחקן הבודד: כך, שחקנים ספורים מועלים לדרגת "כוכבי על". הסיקור שלהם הוא אינסופי ממש, וכל הזרקורים מופנים אל פעילותם במגרש הכדורגל ואל אורחות חייהם מחוצה לו. העולם הכלכלי הופך אותם למכונות כסף לא רק עבור עצמם, אלא לתעשייה שלמה המתפתחת סביבם.

חשוב לומר כי אין פסול בהערצה. בני נוער זקוקים למושאי הערצה והזדהות על מנת לפתח את זהותם שלהם. ואולם ראוי שההערצה – לשחקן, לזמר או לאמן – תגיע ממקום של הערכה לפועלו וליכולותיו של האיש, ולא לעצם השתייכותו לקבוצת ספורט

מסוימת. אלה מתפתחים בנפש האדם סביב גיל ההתבגרות.

תרבות ההערצה היום חזקה ודומיננטית מאי-פעם. דמותם של כוכבי הכדורגל הטובים בעולם נמצאת בכל פינה. ילדים מקבלים חפצים עם תמונות השחקנים, פעמים רבות מבלי שביקשו אפילו. לא תמיד הם מכירים את פועלם. הם רואים בהם אלים ממש, אך אינם יודעים לומר מדוע. כאמור, טוב להם לילדים, ובעיקר לנערים, שיעריצו; אך טוב שההערצה תגיע מתוך הנפש.

הכדורגל הוא משחק בעל מאפיינים אגרסיביים וולגאריים

אתגר חינוכי גדול העומד לפתחנו, המחנכים, הוא חינוכם של הילדים ליראת כבוד, לשיחה, להקשבה ולעבודה קבוצתית. אתגר זה מהווה הכנה לחיים, אולם הוא גם לבם של החיים עצמם בבית הספר. וחיים שכאלה, טוב להם שיתנהלו על מי-מנוחות, ובמינימום אלימות ואגרסיות.

הכדורגל הוא משחק אגרסיבי מאוד. כל מי שצופה במשחקי כדורגל במגרשים או בטלוויזיה רואה עבירות קשות במיוחד, שבמהלכן שחקנים בועטים ברגליהם של חבריהם, ואף פוצעים אותם פציעות חמורות. שחקנים מתגלגלים על הדשא ונאנקים מכאב כדבר שבשגרה. גם הראש – האיבר שמותיר את האדם מן הבהמה – מגויס למשחק, אך לא כאיבר חושב, מחייך, משוחח או מביע הבעות-פנים, אלא כאיבר הנוגח בעוצמה בכדור עור מנופח. הראש כנבוט.

זאת ועוד: המחוה הבולטת במשחק הכדורגל היא מחווה של אנטיפתייה; בעיטה מהירה של הכדור מן השחקן והלאה. זאת לעומת משחקי כדור אחרים שבהם המחוות הן של מסירה ידנית בעלת כוונה אל עבר אדם אחר הקולט אליו את הכדור. שתי המחוות הללו רכות בהרבה מאלה של הכדורגל.

הכדורגל רווי לא רק באלימות פיזית, אלא עטוף בשלל התנהגויות שליליות של שחקנים ושל אוהדים: ויכוחים עם השופט, קללות, יריקות (מעשה שאינו

מקובל כמעט בשום ענף ספורט אחר), קריאות גזעניות והשלכת חפצים אל המגרש. ילדים צעירים אינם שולטים היטב בגפיהם ובמעשיהם. לעתים קרובות מופיעה בהם התנהגות אימפולסיבית לחלוטין. הם נוטים ללכת בעקבות מושאי ההערצה שלהם או בעקבות ההמון. וכך, התנהגות וולגארית ואגרסיבית על המגרש מועתקת אל כיתות הלימוד ואל המרחב החברתי.

לקחת אחריות על חצר בית הספר

כאמור, התבוננות מעמיקה זו, לצד שלל מחשבות ורגשות נוספים שפעלו בנו באותם שבועות, הביאו אותנו להחלטה שלא לאפשר לתלמידי בית הספר שלנו לשחק כדורגל בשטח בית הספר. יישום ההחלטה לא היה קל, אך עבר בשלום. הדיון המשותף שלנו אפשר לנו לעמוד בהצלחה מול תלמידי בית הספר (בייחוד הבנים) וחשוב מכך – מול ההורים. ואכן, ההורים שאלו אותנו שאלות רבות: למה ומדוע, והאם ראויה ההגבלה. חלקם כעסו עלינו. הנקודות שהבאנו לעיל עזרו לנו לצלוח את המשימה. מרגע שהעמדנו מול ההורים והתלמידים מסר אחיד, הדבר הפך למובן מאליו, ולא נצרכנו לאכיפה.

לצד הביטול, אנו פועלים להפוך את חצר בית הספר לכזו המעודדת מגוון משחקים אחרים. לסמן מגרשי משחקים כגון "קלאס", לארגן הפסקות פעילות, ולהנחות ולהשתתף במשחקים, עם כדור ובלעדיו, במהלך הפסקות ושיעורי משחקים ייעודיים.

יפתח שילוני הוא מחנך בבית הספר ולדורף "שיבולים" בנס ציונה. מוסמך (MA) התכנית ללימודי מגדר באוניברסיטת בר אילן.

yiftachshilony@gmail.com

